

ПОЕТСКИ СВЕТОВИ ВАСКА ПОПЕ

ТЕМАТСКИ ЗБОРНИК

Уредник
проф. др Јован Делић,
дописни члан САНУ

МАТИЦА СРПСКА
Нови Сад
2024

САДРЖАЈ

Матија Бећковић, <i>Васко Поја 1, Васко Поја 2, Васко Поја 3</i>	9
Јован Делић, <i>Пјесник који је мијењао њредставе о лирици</i>	13

I

Љиљана Пешикан Љуштановић, <i>Васко Поја као анџолоџичар народне књижевности</i>	21
Марија Слобода, <i>Сан и – њесма: о Поноћном сунцу Васка Поје</i>	51
Ксенија Миловановић, <i>Зборник средњовековне српске њоезије Васка Поје у контексту анџолоџичарског рада 50-их и 60-их година XX века</i>	65
Снежана Милић Милосављевић, <i>Тајна њесме – меџаџоеџички зајиси Васка Поје</i>	85
Сања Париповић Крчмар, <i>(Ауџо)џоеџички зајиси Васка Поје</i>	97
Јана Алексић, <i>Српски кулџурни образац у џоезији Васка Поје</i>	109
Александар Милановић, <i>Појине њесничке кованице као „леје речи”</i>	129
Ранко Поповић, <i>Језичке и симболичке џџре у џоезији Васка Поје</i>	149
Бојана Стојановић Пантовић, <i>Дискурс њесме у џрози Васка Поје</i>	163
Радоје Фемић, <i>Ното ludens у џоезији Васка Поје: кулџура џџре или џџра кулџуре?</i>	177
Горан Радоњић, <i>„Свемирска мера” Васка Поје</i>	187

II

Марија Јефтимјевић Михајловић, <i>О Усправној земљи и „основном” небу</i>	207
Јован Делић, <i>Црна видовиџости (о четвртој циклусу Усправне земље Васка Поје: „Ђеле кула”)</i>	223
Марко Паовица, <i>Национална верџикала у миџолоџко-релиџјском кључу (Фолклорно-миџолоџска визија српске кулџурно-исџоријске џџемаџике у књизи Усправна земља Васка Поје)</i>	235
Бранко Вранеш, <i>Позна ауџоџоеџика Васка Поје: збирка Живо месо</i> ...	255

Слободан Владушић, <i>Позна ѿоезија Васка Поје или једна учѿива ѿолемика</i>	267
Владан Бајчета, <i>Шѿа се крије у Малој кутији?</i>	283

III

Весна Цидилко, <i>Карл Дедечијус и Васко Поја: једно евройско ѿријаѿељсѿво</i>	297
Александра Попин, <i>Васко Поја и Франсис Понж: жреци „Малих сѿвари”</i>	309
Мина Ђурић, <i>Влада Урошевић као ѿреводилица или ѿумач Појине ѿоезије</i>	319
Светлана Милашиновић, <i>Национално и космоѿолиѿско у ѿоезији Расѿка Пеѿровића и Васка Поје</i>	335
Јелена Марићевић Балаћ, <i>Васко Поја и Збиѿњев Херберѿ</i>	349
Растко Лончар, <i>Васко Поја у конѿексѿу ѿесниѿѿва НОБ-а</i>	365
Милена Кулић, <i>Васко Поја између ѿозориѿѿа и филма</i>	377

IV

Јован Делић, <i>Иѿривосѿ „Иѿара”</i>	389
Регистар имена	393

Јана М. Алексић

СРПСКИ КУЛТУРНИ ОБРАЗАЦ У ПОЕЗИЈИ ВАСКА ПОПЕ

Песничке књиге *Усјавна земља* и *Вучја со*

Песничке књиге *Усјавна земља* (1972) и *Вучја со* (1975) Васка Попе ишчитавамо као поетско-симболички сажетак главних идентитетских својстава једне историјске заједнице, а што је у нашем случају *српски културни образац*. Аналитичко-херменеутичку пажњу усмеравамо ка митопоетским наративима у којима песник концептуализује српски културни простор од Хиландара до Сентандреје, укршта претхришћанске и хришћанске слојеве традиције и генерише реминисценцију на златну прошлост. Према поетској пројекцији у књизи *Усјавна земља* у језгру српског културног обрасца, на памћењу утемељеном, стоји Светосавски и Косовски завет који је у књизи *Вучја со* допуњен заборављеним заветом хромога вука, као парадигмом исконске, универзалне човечности.

Кључне речи: српски културни образац, митопоетика, српски културни простор, традиција, завет, идентитет.

Васко Попа, будући један од главних неимара модернистичког лика српске књижевности, у сондичном понирању у дубину архетипских матрица опосредованих предајом следи своје врле међуратне претходнике попут Растка Петровића и Момчила Настастијевића. Међутим, на плану израза, уметничке имагинације и културног кодирања, овај песник у оквирима своје иманентне поетике установљава нову парадигму – целине и континуитета српске културе и духовности.

Песничке књиге *Усјавна земља* (1972) и *Вучја со* (1975) могу се читати као поетско-симболички сажетак онога што сматрамо темељним идентитетским својствима и онтолошким координатама једне историјске заједнице, а што је у нашем случају *српски културни образац*.¹ Паралелно са песничким књигама, у антологији народних умотворина *Од злајна јабука* (1958) и постхумно објављеном зборнику средњовековне српске поезије *Јујиро мислено: немањићско доба* (2008) понуђен је састав тих првотних, сушних културних наноса, сижеа и наратива из којих се модерно осећање и могло разгранати. Попа је у свом приређивачком подухвату руковођен следећим увидом:

Дубоко ту у песничком тлу нашег језика (ван кога се не може учинити ниједан крилати корак у поезији) леже, често запретани под маховином и песком заборавља, извори наших великих, прошлих и будућих, песничких токова. [...] При светлости те неугасиве традиције мора се ићи напред, мора се просецати нова, сопствена стаза у камену свога доба (2015: 241).

Приређивач уједно одређује и своју позицију у песничком осврту на трајне структуре српске традиције, чије начелно философско обраложење даје Богољуб Шијаковић: „Традиција једне заједнице је начин саморазумијевања те заједнице. И када говоримо о традицији ми смо унутар традиције. Заправо не можемо говорити о традицији већ из традиције” (2013: 133).

На у критици већ препознатој фолклорно-митској и хришћанско-средњовековној подлози Попа конфигурише трајни песнички симбол и фиксира духовна тежишта на мапи српске културе. Јединственом песничком формулом – можда и мимо подразумеваног иронијског одклона од традиционалних сижеа – настоји да колико естетски, толико и метафизички осмисли закучасте и често алогичне путање српске историје и то у друштвено-историјском периоду, најблаже речено, несензибилисаном за такве подухвате. Субверзивност самог чина амортизује

¹ Културни образац, и са социолошког и антрополошког становишта, карактерише сваки људски колектив који на основу начина своје материјалне производње, социјалне организације и духовних и уметничких творевина формира властити културни профил, битан за одређење и очување културног идентитета. Реч је о културноисторијској вертикали, општем месту или духовном средишту националне баштине, које одређену заједницу легитимизује као историјски аутентичну.

се статусом песника у култури, при чему потоњи проучавалац разазнаје плодотворни парадокс песничке егзистенције – парадокс који легитимише магистрални ток српске духовности.²

Према Попиној митопоетској концепцији, речима Владете Јеротића, живимо једновременно „паганским, старозаветним и новозаветним животом, у осећањима и интуицији, у мишљењу и поступању” (1993: 158). Уметнички подвлачећи тај синхронизитет традицијских слојева и преклапања емпиријских и надисторијских равни, Попа естетски сугестивно раскриљује ширину и домете наше духовне насеобине, наговарајући нас да подузмемо унутрашње путовање до (пра) почетака. Испоставило се да је аутор песничких играказа, археограф и сеизмограф колективне душе, мотивима Савиног штапа, вучјег чопора, хромог вука, огњене вучице, вучјег пастира, коса црнорисца, венцоносца и Ћеле-куле описао српски језички и културни простор, јединствен у својој цивилизацијској слојевитости и етнопсихолошком диверзитету.³ Он је у модернистички самосвесној лирској матрици *Усјавне земље*, премреженој митопоетским топонимима, понудио идентична упоришта као и његов савременик Милан Кашанин у свом истрајном есејистичком отклањању хотимичних и нехотичних културноисторијских превида у монографијама *Судбине и људи* и *Српска књижевност у средњем веку*. И реномирани песник и угледни историчар српске књижевности и уметности означили су Хиландар и Сентандреју као два географски рубна, али идентитетски централна одредишта српског културног простора (в. Кашанин 2004: 83). Док у првом опстојава византијска и медитеранска, у другом се препознају распони барокне културе. Сентандреја је барокна реминисценција на средњовековну хришћанску културу Хиландара. И најсевернија и најјужнија упоришна тачка нашег шестовековног уметничког стваралаштва и културног трајања памте се као стожери континуитета и смене поетичких и епохалних парадигми. Наш наизглед мистични лиричар опева преломни

² О том парадоксу донекле сведочи и Миодраг Поповић у својим сећањима на Васка Попу: „Крајем педесетих, комуниста и атеиста Васко Попа, ходочасти по средњовековним манастирима и пева прелепе песме о њима, које ће објавити 1973. у збирци *Усјавна земља*” (1999: 332).

³ О културној слојевитости и транскултурним аспектима у српској култури видети више у нашем раду „Српски културни простор у светлу савремених студија културе” (Алексић 2020: 312–326).

час, тачку радикалног прелаза са једног нивоа свести на други, са једног облика културе у други, али и њихово сагласје у формирању стабилних духовних координата.

Али не само граница или гранична ситуација као самоопис културе већ и њено средиште, згуснутим симболичким низом чине да у Попиној песничкој спирали громогласно одјекне страховито памћење, које је и евокација прошлости и дијагноза садашњости и антиципација будућности. На готово дијаболични трансхуманистички и постхуманистички лик надолazeће епохалне панораме који је опазио и сам прозорљиви песник, а коју ми добрoано иcкyшавамо у нашој садашњости, упозорени смо у *Сјоредном небу* или *Вучјој соли*, као и у песмама из песникове оставштине, крoвно насловљеним „Мала кутија”. Попа назначује како митски наративи, фигуре и симболи преживљавају граничне ситуације историје и епоха, те се пројављују у модификованом виду у новим традицијским токовима, али задржавајући есенцију и примарни контекст.⁴

Ради буђења културне самосвести он концептуализује мотив ходочашћа које се, према запажању Марка Радуловића, „отвара из оне тачке прошлости у којој се заједница којој песник-ходочасник припада конституисала као историјски и духовни субјект” (2017: 69). Попа у уводној песми *Усјравне земље* установљава услове да се програмски постави култура сећања као алгоритам цикличности и спиралног кретања времена: „Ходам са очевим штапом у руци / Са упаљеним срцем на штапу // Стопала ми сричу слова / Која ми свети пут исписује // Цртам их штапом по песку./ Пред спавање / На сваком коначишту // Да ми се из сећања не избришу” (Попа 1997: 207).

Верујући појединци подузимају ходочаснички подвиг ради целовитијег, потпунијег и дубљег доживљаја у сакралом амбијенту конкретне

⁴ Индикативна је претпоставка Радивоја Микића, заснована на постулатима Елеазара М. Мелетинског, да је Попа посегао за митским цитатима не само због разочарања у историчност већ ради тога „да историју и историјско протумачи из свог угла који је иманентан митовима, из угла, дакле, у коме се свеколика животна емпирија сажима у неколико основних образаца” (1997: 131).

На истом трагу био је и Иван В. Лалић када је приметио да је Васко Попа, у тежњи да у књизи *Сјоредно небо* створи песнички исказ аналоган епској структури, „посегао у ону дубоку, древну ризницу људског искуства и сећања, које се кристалисало у оне основне, упорне симболе што се разним путевима и начинима истрајно преносе кроз миленијуме” (1997: 112).

светиње. Физичким и духовним странствовањем до светог средишта човек „потврђује свој идентитет припадника једне специфичне религијске традиције” (РАДИСАВЉЕВИЋ ЂИПАРИЗОВИЋ, ТОДОРОВИЋ 2011: 5). Ходочашће и код Попе омогућава препознавање сродности са духовним прецима, њихово оживљавање у себи и поетски уверљив укрштај путешествене синхронијске и митско-дијахронијске равни постојања, укрштај на којем почивају структуре књига *Усјравна земља* и *Вучја со*. У крстоносној песничкој визији културни идентитет се кристалише као еквивалент услову метафизичког опстанка у историји. Исповедно интонирани и емоционално набијени стихови песме „Каленић”: „Боје свићу / На ивици заборава”, „Боје зру / На лакој грани времена” и „Боје горе / младошћу у мојој крви” (ПОПА 1997: 209), испостављају се као показна вежба упошљавања стилске фигуре градације за предочавање раста сећања и семиотичко интензивирање духовних обележја културе са протоком времена у које је снажно утиснуто историјско искуство.⁵ Тиме се вековни колективни удес поунутрашњује и доживљава као свој властити. У идентификацији са анђелом-ратником и у присвајању искуства долази до преклапања индивидуалног и колективног памћења, чију начелну релацију Богољуб Шијаковић сагледава на трагу Јана Асмана: „И као што се индивидуално памћење интегрише у заједничко тако и друштвено памћење суштински утиче на изградњу не само социјалног него и личног идентитета” (ШИЈАКОВИЋ 2013: 66).⁶ Памћењем се пресликавају и ментално пројектовани временски планови: „Прошлост добија значење из садашњости (с обзиром на неку будућност), па према томе садашњост даје критеријуме за селектовање тј. чување и брисање садржаја памћења прошлости, наиме критеријуме за ново

⁵ Блиско нам је зато запажање Драгана Хамовића о семиотичком посланству сећања: „Сећање је акт означавања, семиотизације, као и сама песма. Метафора о срицању овдашњих, наших слова ‘бескрајне духовне азбуке’ успоставља смисаону окосницу лирског пролога *Усјравне земље*, под насловом ‘Ходочашћа’” (2016: 235).

⁶ Асманов појам „конективне структуре” означава аспект културе који „везује јуче за данас тако што обликује искуство и сећање и одржава их у садашњости, тако што текући хоризонт садашњости допуњава сликама и причама неког другог времена и тиме ствара наду и сећање. Овај аспект културе је основа митских и историјских прича” (2011: 13). Он даље тврди да „оно што појединце индивидуе повезује са овим ‘ми’ јесте *конективна структура* заједничког знања и слике о себи, а то се ослања, с једне стране на заједничка правила и вредности, а с друге стране на сећање на заједнички проживљену прошлост” (Исто).

тумачење и давање новог смисла прошлости” (Исто: 67). Памћење песника-ходочасника дискурзивном идентитету који рачуна на могућност заборава и конструкције памћења претпоставља *онтолошки идентитет*, који је „објективистички”, суштински и природни. Уколико се односи на идентитет личности и припадност традицији, онтолошки идентитет подразумева стабилно памћење (Исто: 67–68). Идеја виталне духовности, која се не само затиче и добија већ баштини и задобија, тако да одолева насилном и халапљивом зубу времена, провејава у песми „Сопоћани”: „Дивно су клекли облици / У зеници мајстора // (Време је уједало) [...] У десници мајстора / Дамари света бију // (Време је уједало / И зубе поломило)” (Попа 1997: 211).

Разматрањем митопоетске констелације *Усјавне земље* налазимо да је у језгру српског културног обрасца, на памћењу утемељеном, Светосавски и Косовски завет. Ваљало би, међутим, имати на уму да је транспозиција конституената завета у домену песме приоритетна у функцији уметности и искључује било какве дневнополитичке импликације. Утолико је делотворнија духовно-естетска снага ових песничких написа.

Попин ходочасник свој круг отпочиње од префигурисаног завета монаха Симеона монаху Сави колико на хришћанској толико и на митолошко-фолклорној подлози у песми „Свети Сава”: „У руци штап премудри пева / Песму укрштених путева // Лево од њега тече време / Десно од њега тече време // Он корача по сувом / У пратњи својих вукова” (1997: 219). Наилази на ванвременску фигуру Светог Саве у песми „Живот Светог Саве”: „Живи без година без смрти / Окружен својим вуковима” (218), његове улоге духовног вође (песма „Пастирство Светог Саве”): „Куд год крене / Стадо за њим иде” (220), и креће се све до његове симболичке ауре у српској духовној и културној предаји не само као оног који показује пут већ и који га отвара и усмерава, као старозаветни Мојсије у песми „Путовање Светог Саве”: „Путује по мрачној земљи // Штапом пред собом / Мрак начетворо сече [...] Одвеже вериге сред олује / И земљу од старе хростовине / За стајаће звезде везује // Пере шапе својим вуковима / Да трагови мрачне земље / На њима не преживе // Путује без пута и пут се за њим рађа” (223). Проводећи читаоца кроз све кључне нивое културно конститутивног деловања Светог Саве, песник расветљава видове христијанизације и културације заједнице коју је први српски архиепископ и вучји пастир спровео, али

и на начин уобличења писаног и усменог предања о том процесу.⁷ На делу је самосвојно тумачење иницијације Савиног култа, односно светосавља као српског облика православног хришћанства.⁸ У Попиној културно самосвесној поезији на фундајућим фигурама памћења Свети Сава застире есхатолошки хоризонт српске заједнице. Он симболички сабира мисао Милана Радуловића о томе да пресудна улога Светог Саве у обликовању српске културне и духовне физиономије почива на томе што је „највише садржаје хришћанске културе, тачније речено монашки варијетет те културе, учинио благотворним не само у формирању духовног лика, карактера и морала српске народносне заједнице него и делотворним у конституисању државе, уређивању друштва и пројектовању историјског пута за свој народ” (Радуловић 2015: 37).

Завет као културни модел Попа пресађује и рефигурише у циклусу „Косово поље”. Свети Сава у митском лику вучјег пастира учествује и у представи мартирског подвига и освештане жртве која прераста у Завет у симболичко-језичкој трансфигурацији тежишта пресудне битке у песми „Бој на Косову пољу”: „Наш прелепи вучји пастир / С процветалим штапом у руци / На белцу небом лети” (Попа 1997: 230). Тако се испоставља да светосавље, српско практиковање православља, представља срж српског културног обрасца: „Врхунац, суштина, сублимација и трајан садржај тог обрасца је косовски завет; Лазарево косовско опредељење је израз и живо сведочење светосавља” (Радуловић 2015: 37). Постављањем духовне вертикале у самом страдалничком чину, чије је извориште евхаристијско: „Река наше крви извире / Тече увис и увире у сунце / Поље се под нама усправља” (Попа 1997: 230), поред тога што

⁷ Попину јединствену интеграцију усмених фолклорно-митолошких и писаних, средњовековних аспеката и симбола у његовом лирском јунаку Светом Сави подробно су, између осталих, анализирали Иван В. Лалић (1997: 116–117), Александар Петров (2008: 196–198), Радивоје Микић (1997: 131–137), Снежана Самарџија (1997: 159–177), Љубинко Раденковић (1997: 179–187), Миодраг Поповић (1999: 333–334). У својим тумачењима они су указали на Попино свесно проширење поља културног памћења и изналагање тачака од којих повлачимо духовну вертикалу у веома дубоким и комплексним наносима језичких и симболичких представа.

⁸ Тврдњу подупиремо и увидом Љубинка Раденковића који у Попином културном јунаку види „и териоморфно божанство и небеског бога”, што представља преиначење Чајкановићевог тумачења свеца као божанства подземног света (1997: 181).

открива да је жртва у самом темељу српске културе, Попа уједно есхатолошки осмишљава исходишта бестијалне, бесловесне историје.⁹

Аналогно Христосу који успоставља свету тајну причешћа, Лазар причешћује своје војнике, али не причесним хлебом већ златном прошлошћу: „Венцоносац им ломи и дели / Њихову златну прошлост / И они је једу // Сипа им у путире белих божура / Њихову рујну будућност / И они је пију” (Попа 1997: 228). Метафора златне прошлости дејством конкретизације коју је Новица Петковић означио као симфора (1997: 28) реферише на историјско време немањихке владавине, али и на митско доба првобитне среће и благостања. У метафори златног доба, према теоретичару нација Ентонију Д. Смиту (Anthony D. Smith), искрсава „свети извор” националног идентитета. „Златно доба” народи, а посебно заветни народи, памте као време религијске обнове, високих политичких и уметничких достигнућа, али и историјског тренутка славе и јунаштва (2008: 44). „Упамћено у епској поезији, историји или уметности”, надовезаће се на Смита Милош Ковић, „златно доба потоњим генерацијама служи као морални, политички и уметнички узор” (2022: 50).

Митска невиност и благостање могу се васпоставити тек у рујној будућности, чиме се онтолошки оправдавају страдање и патња косовских јунака. „Мучеништво косовских јунака представља континуитет са 'златном' прошлошћу и уједно установљавање завета с неизвесном будућношћу. Оно у Попиној песми фигурира као причесна твар, која ће бити залога новог живота у заједници потомака и предака” (Радуловић 2017: 86)

Према тумачењу Марка Радуловића, Попа у песми „Венцоносац са Косова поља” развија идеју евхаристије и историјског завета у песничком наративу о мучеништву косовских јунака и кнеза Лазара. Разрађена аналогија између венцоносца Лазара и Христа у причесном чину Тајне вечере, осим што потцртава виталност Новог завета и активира мотиве црквене књижевности која је конфигурисала сакрални лик кнеза („Тропар светоме кнезу Лазару”) и његов лични залог да се

⁹ Зато са правом Јован Делић у песми „Бојовници са Косова поља”, где су опевани бојовници после битке који су задобили Царство небеско и испунили Завет, не види песников есхатолошки оптимизам: „Пошто настављају бој 'унатраг', а нијесу стигли до почетка већ шесто година, они као да исказују есхатолошку сумњу гласом колективног лирског субјекта” (2022а: 133).

обезбеди нови живот заједнице у вечности (2017: 87–88), појашњава колико спонтани толико и плански, институционални карактер настанка предања. Опредељивањем симболичких означитеља Лазаревог херојства и мучеништва, већ ситуираног у предању и сећању (парчад његовог мача на пресеченом врату претвара се у дробни хлеб у путиру његове крви) и особеном поетском трансфигурацијом жртве како би задобила ритуални, заветни смисао („Држи на длану своју одсечену главу / Светлозарну своју задужбину / И сунчеву намесницу у свеопштем мраку”; Попа 1997: 231) посредством гласника коса и његове зелене песме („Пред њим се шири поље / Исписано врелим људским гвожђем / Претопљеним у честито злато // Трава царује међу словима / И њихове редове / По својој вољи престојава”; 233), Попа узначаје генераторе дубоког осећаја духовног континуитета,¹⁰ на којем почивају „заветне нације” као подгрупе „изабраних народа”.¹¹ У циклусима „Савин извор” и „Косово поље” пред читаоца су подастрти „свети извори”, „свете основе” или „симболични ресурси” (*sacred sources, sacred foundations, symbolic resources*) који етнију преображавају у „свету заједницу” и обезбеђују јој моралну, историјску и онтичку издржљивост (Smith 2008: 1–28; 2009: 3–21).

Драма ревитализације и освећења идентитетско-митских упоришта изнудиће пресудно усхођење земље дуж вертикалне осе једне аутентичне духовности при чему се читава српски културни образац. Прекодирањем сушних, фундирајућих елемената идентитета песнички субјект-ходочасник освешћује припадност надвременској духовној заједници која је заветна заједница. Култура памћења отуда у српском случају негује историјску као заветну свест. Она уноси есхатолошку димензију у историјски план. Заветна свест се буди „умним чувством” (Видовић 1991: 168), одржава је историја, као отеловљена култура памћења и „континуитет једне заједнице која кроз векове уме да сачува свој идентитет” (Исто: 169). Она је обједињујући фактор различитих временских равни и цивилизацијских слојева кроз које пролазе нараштаји српског народа.

¹⁰ Кос је, према тумачењу Јована Делића, црноризац, свештеник и староставни песник, налик књижевним ствараоцима преткосовског и косовског доба: „Његова пјесма је дубоког митског и историјског памћења, праћена склапањем и расклапањем црних крила, што је дио његовог чинодејствовања, односно обреда”. (2022б: 136).

¹¹ О заветним нацијама и изабраним народима в. у: Smith 2003: 44–130; Smith 2008: 107–134.

Есхатолошко озрачје тог завета назиремо у песми „Косово посланство”, која затвара централни циклус књиге *Усйравна земља*: „Кос отима своје поље / Из руку четири ветра / И савија га од поднева до поноћи // У поноћ небо прелеће / И односи у кљуну некуд он зна куда / Свој зелени свитак” (Попа 1997: 233). Добијање завета у једном тренутку у историји заједнице и откривење тог завета у другом тренутку, проистекло из сећања, означава заједницу заветном и историјском. „Народ је, добијањем завета”, тврди Видовић, „обновљен, препорођен и израстао у нови тип заједнице, у заветни народ” (1991: 167).

Да су саставни чинилац завета страдање и жртва Попа акцентује у циклусу „Ђеле кула”: „Кула смрти // На чеоним костима се пресијава / Страховито памћење // Из очних дупљи / Гледа до на крај света / Црна видовитост” (1997: 237). Сугестивну поруку носи преклапање лица и временских планова у идентитетском осврту. Лобање проговарају у, сва је прилика, вечном дијалогу са сунцем: „Заменило си нам окати сунцокрет / Слепим каменом нелицем својим / И шта сад чудо // Изједначило си нас са собом / С празнином у свом празном зубу тровачу / С кусом својом вечношћу / Је ли то сва твоја тајна” (243). Иако су противтежа светлости, тек обасјане лобање могу показати размере и дубину смрти коју симболизују. Цинично се смејући у лице тој смрти, оне се саме постављају као жртвено огледало будућности у прошлости. „Расцветавају нам се лобање од смеха / Гледај нас нагледај се себе / Чикамо те чудо” (Исто). Попа, инверзно, посредством гротеске свој добро знани поетички модел игара прилагођава поруци о трагичним дометима догађаја из новије српске историје. Међутим, та симболика није закључана у непокретној споменичкој култури, већ се ревитализује у памћењу, у надограђеном предању. У песниковом меморабилном посредовању Драган Хамовић препознаје пример „одјекивања одсудних егзистенцијалних игара у историјским реалијама” (2016: 230), док у језивом, звонком смеху лобања у „Песми Ђеле-куле” проналази Попин терапеутски хумор који стоји наспрам (култа) смрти и судбинских дата (231).

Такође, поступком хијазма и премештањем субјекта и објекта фокализације¹² у овим стиховима које налачи на *mise en abyme* провлачи

¹² Тања Поповић овај поступак проналази у већини Попиних збирки, док инверзију перцепције, временско и визуелно померање перспективе у циклусу „Ходочашће”

се имплицитна порука о континуитету страдања српског народа, али и о смислу жртве која је заложена за његову слободу и опстанак ма колико њена симболичка споменичка реминисценција била језива. „Чикамо те чудо” је лозинка да се у будућности догоди преокрет, заснован на науку и бољим околностима, да се одмакне од тог погубног историјског континуитета.¹³

Културна самосвест и заветна свест у митопоетском систему Васка Попе, установљеном у *Усиравној земљи*, а разрађеном у потоњој песничкој књизи *Вучја со*, обликује се преплетом различитих културних токова и утицаја. Доминантан културни образац настаје непрестаним унутрашњим преображајем једног модела у други или, што је још чешће, синхронизацијом и преплитањем елемената претхришћанске и хришћанске фазе.¹⁴ Као потврду тог иманентно поетичког становишта Попа је у свој лирски простор увео средишњу фигуру српског мито-

везује за канон византијске иконе, али и за формулу загонетке. Подробнију анализу в. у: Поповић 1997: 91–94.

¹³ Попина евокација Ђеле-куле призива још једну асоцијацију – говор владике Николаја Велимировића у Лондону, на Видовдан 1916. године, у јеку Првог светског рата и његово сликовито скретање пажње наших тадашњих савезника на овај храм, као симболички подсетник да је српски народ вековима бранио европску цивилизацију и вредности од турске најезде ничим другим доли својим костима и лобањама (Велимировић 2022: 211–212).

¹⁴ Колико у збирци *Усиравна земља*, тај синкретизам се посебно опажа у збирци *Вучја со*, према увиду Снежане Самарџије, преклапањем жанровских и тематско-мотивских аспеката из усменог, фолклорног и средњовековног књижевног домена: „Попино обраћање у молитвама и препознатљивост реторско-ритмичног рефрена ’Радуј се’, карактеристичног за средњовековне похвале, у спрези са хромим вуком и вучијим пастиром, посебно наглашавају сложеност једне културе, у којој је прецима одавана почаст” (1997: 173).

И Миодраг Поповић је у свом мемоарско-критичком есеју о Васку Попи приметио да још у песмама из циклуса „Ходочашћа” Попа преплиће дух и византијски импулс наше средњовековне књижевности са вокабуларом и мотивима народне поезије: „Из његове ’Жиче’, ’Каленића’ и ’Манасије’ зраче, више лепотом него религиозним жаром, златне, плаве и црвене боје, а у песми ’Хиландар’, манастир који је обишао почетком шездесетих, налазимо и вучја коначишта” (1999: 333). Слично, лексички асортиман *Вучје соли* осим подразумеваних народних израза и формула, садржи речи и изразе преузете из црквене књижевности (Исто). Поповић сматра да је поетски укрштај старе, доминантно хришћанске и народне доминантно паганске, књижевности проистекао из Попине вишегодишње колебљивости између ова два духовно-естетска ресурса, коју окончава увидом да између средњовековне и модерне књижевности ипак не постоји континуитет (Исто: 334).

лошког система – вука, а са њиме и вучјег пастира – хромог вука, односно старог српског бога доњег света, претечу хришћанских светаца: Светог Саве, Светог Аранђела, Светог Мрате или Светог Ђорђа (ЧАЈКА-НОВИЋ 1994: 118).¹⁵ Наравно, песник, сходно зацртаној поетичкој матрици и начину осмишљавања семантичког домета својих песничких радова, мора одступити од митолошког предлошка и надоградити га мотивима и фигурама које ће додатно маркирати као индикаторе памћења, али и као оптичке инструменте за прецизније уочавање духовних прилика модерног доба, чије су епистемолошке границе поприлично порозне.

Слободан, стваралачки однос према предању коментарише Љубинко Раденковић приликом анализе *Вучје соли*. Веза с митом, како запажа, заснована је превасходно на лексици на митском супстрату који служи као „потка која држи целокупну конструкцију”, док се песме асоцијативно не држе садржаја предања” (1997: 182). Попа је из старословенског митолошког фондуса оживео хромог вука и вучјег пастира, док је лирски концептуализовао фигуре огњене вучице и вучјег копилета, који су изостављени из митолошког система. Неслучајном иновацијом у склопу свог митопоетског пантеона он је нагласио његову полифону структуру и, уједно, намерно смањио размак између митског и садашњег времена, садашњост равнајући према прошлости: „Хроми вук, сходно миту, прихвата се за бога, ствараоца културе и родоначелника. Вратити се њему, значи вратити се изворним вредностима своје културе која је нападнута с разних страна, значи, такође, вратити се себи бившем” (Исто: 183).¹⁶

Динамичан однос културних слојева читава се у томе што лирски субјект, на пример, у циклусима „Молитва вучјем пастиру” или „Похвала вучјем пастиру” зазива митско божанство формулама средњовековних

¹⁵ Према сведочанству Ђорђа Трифуновића, Попиног вишедеценијског сарадника и пријатеља, аутор *Усјавне земље* и *Вучје соли* је за свој сложени песнички подухват, поред Чајкановића, консултовао и многе друге етнографске записе о старом божанству – вуку (2001: 22).

¹⁶ Мотив, тачније симболичка представа вука Попи ће послужити да конфигурише биографију лирског субјекта збирке *Живо месо*. На тај начин он митолошку димензију преводи на лични план и интериоризује аспекте предања и усмене културе везујући их за своје порекло. Дајући лични херменеутички смисао описаној динамици пређашњих и будућих, он креира интимни културни код. О томе више у: Микић 1997: 137–139.

црквених жанрова као што су молитва или похвала, чиме га поставља у световни хоризонт и чини свеприсутним. Обративши се старом божанству као духовно и временски равноправном саговорнику у уводном циклусу „Поклоњење хромоме вуку”, субјект у Попиној песничкој имагинацији индицира непобитну чињеницу јединственог духовног простора у којем се одвијају кружно кретање историје и идентитетска трансформација самог божанства:¹⁷ „Скрени поглед према мени / Хроми вуче // И надахни ме огњем из чељусти / Да пропевам у твоје име / Праматерњим липовим језиком // Испиши ми канџом на челу / Небеске црте и резе / Да стасам у тумача твога ћутања / И угризи ме за леву руку / Да ми се поклоне твоји вукови / И да ме за пастира извичу // Скрени поглед према мени / И не буљи више у срушени свој кип / Хроми вуче” (Попа 1997: 262). Преображајем и преласком из једног модела у други, из једне сфере веровања у другу, из једног епохалног хоризонта у наредни бива још јасније оцртана духовна амплитуда, која код Попе нема до краја ни религијски ни магијски карактер, већ је резултат историософског промишљања.¹⁸

Склоност Васка Попе да „повезује амбивалентна својства и елементе” (Микић 1997: 137) уочљива је у следећим стиховима: „Врати се у своју јазбину/ Хроми вуче [...] Спавај док се кости мојих предака / Не расцветају и разгранају / И пробију земљину кору [...] Спавај док те твоје племе / С оне стране неба завијањем / Не пробуди // Врати се у своју јазбину / Походићу те и дворити у сну / Хроми вуче” (Попа 1997: 265). Иако је у овој лирској инвокацији приметна веза „хромог вука са култом предака који је у самој основи целокупне старе српске религије и митологије”, при чему је свет с оне стране неба свет мртвих, „само свет

¹⁷ Испоставља се тако тачним закључак Ивана В. Лалића да, „знакове колективне судбине не препознајемо само у тродимензионалном простору, у материјалним белезима, у именованим извесностима; они су и у дубини колективног искуства, у коренима древним националних митова, у упорном, макар и заборављеном смислу неких појмова, поступака, преношених порука. Песников је задатак да обави чин препознавања, споји знакове у времену, сагледа целину” (1997: 117).

¹⁸ Отуда циклуси „Вучја земља”, „Поклоњење хромоме вуку” и „Ходочашћа”, према запажању Ивана В. Лалића, сведоче о својеврсном ходочашћу: „сада међутим песник ходочасти у неке светлуцаве дубине крви, у дубине колективног, националног праприсећања, да би одатле изнео знакове заборављених мудрости, симболе вековног трајања, доказе о персистенцији меморије – и свему томе нашао нову вредност, ново место у свом систему одбране људскости” (1997: 116–117).

у коме су својства дата у инверзном поретку у односу на овај свет” (Микић 1997: 137), сасвим је сигурно да Попа посредством слика, тропа и директних исказа зазива могућност трансценденције и излазак из историје као отпадништва од мита: „Подигни камен са свога срца / И на моје га положи” (Попа 1997: 263). Тиме постулира митопоетско тумачење историјских низова које је уједно и лично и колективно. Међутим, у откривењском подтексту ових стихова лежи песников наговештај промене онтолошке конституције човека на овим просторима, што је имплицитни сигнал испуњења завета.

Штавише, наслањајући се на фолклорне обрасце и једноставне усмене облике, пре свега на загонетке, у којима је успостављен инверзан, апсурдан поредак ствари, Попа је изградио митопоетски наратив о божанству које трансцендира егзистенцијалне оквири, али које је, као образац, дубоко усађено у емпиријске ситуације. Трагачка посвећеност песничког субјекта, човека путника и ходочасника, по дубљим пределима српског културног простора идентитетски је мотивисана: „Идем у потрагу за правим својим оцем / Који не може без мене да се роди // Тражим га // У цртама његовог лица / Расутим по јазбини / У коју сам упао // У долини одгриженог мог стопала / Наслеђеног од њега / Убогог крадљивца сунца // У високом корову / Ижђиклалом између слогова / Његовог имена // Тражим га / И у томе ми сав живот / Овде на огњеном пољу протиче” (311). Повезаност прошлих и будућих у модернистичком оживљавању баштине, попут, на пример, „нити” Стевана Раичковића, по свему судећи је онтичка и носи трансформативне генеричке поруке. Сложили бисмо се тако са тврдњом Александра Јовановића да су *хроми вук*, *вучји ђасџир* и *вучје койиле* лирски јунаци који се на самосвојан начин „у различитим временима и околностима, боре да би потврдили трајност и опстајање наше културе у њеној паганско-хришћанско-националној особености” (1997: 191–192). Попа тактички постепено продубљује везе између претхришћанског божанства – хромога вука, средишње хришћанске фигуре националне историје, а што је Свети Сава, и, коначно, вучјег копилета, које у себи сублимира све симболичко-егзистенцијалне поруке и трагове, увиђајући јерес отпадништва од митског обрасца у свом времену. Зато своју молитву иронично интонира: „Молимо ти се вучји пастиру // Обави нас око врата / Да не јашемо и дању и ноћу / На себи самима // Нахрани нас из руке / Да не ждеремо сирову земљу / И лочемо сопствену крв // Створи

нам мало места на рамену / Да не спавамо далеко од себе / У одјецима својих урлика” (Попа 1997: 277). Персонификација те измучене, измрцварене и ојађене земље је огњена вучица. Мера песниковог патриотизма огледа се у алегоријском набрајању свих недаћа које су је задесиле, али и истицању њене снаге и виталности да се усправи упркос отежавајућим историјским чиниоцима. Усправна, небеска земља сада је жедна огњена вучица која се диже „Према бистрој тачки на врху неба / Према појилу репатих звезда” (273). Попина молитва вучјем пастиру, духовном поглавару и путовођи, морала је бити прожета резигнацијом због горког историјског искуства његовога века, које је његову земљу демографски ослабило и морално испостило непрестаним, неправедним страдањем. Аксиолошко и духовно срзавање метафорички је представљено у „псећем семену”: „Преломи натроје свој штап / Начини од њега трокрилног орла / И узнеси нас одавде [...] Узнеси нас у сазвежђе / Великог вука [...] Узнеси нас у мајчину / Биљурну утробу / Затрпану псећим семеном” (280). У својој молитви за духовно окрепљење и премудрост песнички субјект иска и повратак колико есенцијалним, толико и фундаменталним принципима на којима почива његова историјска заједница: „Раствори у нашој крви / Мирисну своју премудрост / Сву од соли над солима” (281). Означавајући мартирски карактер историје свога народа, тиме и његово послање, Попа у *Усјравној земљи* и *Вучјој соли* Светосавски и Косовски завет као садржај српског културног обрасца допуњава, тачније подупире, и заборављеним заветом хромога вука, као парадигмом исконске, универзалне човечности.

Семантичка промена културних модела у циклусу „Вучја земља” сагласна је културно-историјској путањи од митског до хришћанског: „То што је ‘Вучја земља’, а тиме и *Вучја со* у целини, полазећи од митског дошла до хришћанског и укључила их једне у друге, то управо и јесте, већ помињано, певање и похвала културном и националном континуитету” (Јовановић 1997: 204). Вучја земља у градацијском низу „*расјетѣа – завейѣна – ускрише јајѣне – сјремна за друго рођење*”, према интерпретацији Александра Јовановића, постаје новозаветна, и света, „и на њу се може пресликати судбина сваке угрожене земље, на танкој линији између трајања и нестанка” (Исто: 203). Другим рођењем Попа назначује да је нестанак привремен, иза чега долази нови живот. Руководен загонетношћу песничке формуле, Попа ни овде није једнозначан. Он отворено заговара могућности за многобројна, међусобно опречна

тумачења улоге митске, па и хришћанске свести у контексту друштвено-историјских дата у циклусу „Вучја земља”. Да ли је вук који се у нашем времену помамио унутрашњи непријатељ, ретроградна сила или пак исцелитељ? Одговор на то можда опет може дати рефигурисано и допуњено памћење које је програмирало наш онтолошки идентитет: „Радуј се златно памћење / Нахватамо на нашим костима” (Попа 1997: 297).

Попа нам је засигурно својим наизглед загонетним али итекако разговетним песничким смерницама проходио пут да дођемо до одговора који ће бити телеолошки делотворан и у нашем времену. Похранивши у својим песмама обележја културног наслеђа, зашавши и у потиснуте регије претхришћанске, старословенске митологије, он се потрудио да, у сагласју са својим унутрашњим песничким импулсом, изнађе симболичка упоришта за осмишљавање укупног историјског послања. Песник-ходочасник тако опстојава као виновник предаје и гласник смисла српског културног обрасца. Стечено памћење он је опосредовао и стилско-језички осигурао у својој поезији, непохарано га предавши својим читаоцима и тумачима да наставе континуитет. Попа је наше историјско послање осмислио изнутра, колико спознањем тајне „историјског”, толико и увидом да та тајна не може бити једнодимензионална, идеолошки лимитирана нити значењски осиромашена искључивом интервенцијом рација, ма како се у текућим приликама чинила контроверзном. Зато се његови оригинални песнички медаљони могу и морају читати као кодови за сушто ураћање у дубинске слојеве српске духовности и културе и за, вечито обнављајуће, идентитетско распознавање.

ИЗВОРИ

Попа, Васко. *Сабране ђесме*. Вршац: Друштво Вршац лепа варош, 1997.

Попа, Васко. *Васко Попа*. Приредио Драган Хамовић. Антологијска едиција Десет векова српске књижевности. Књига 73. Нови Сад: Издавачки центар, 2015.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

Алексић, Јана М. Српски културни простор у светлу савремених студија културе. Драган Станић (ур.). *Српски културни простор: историјско, проблеми, вредности: зборник радова* [са скупа одржаног у Матици српској 17–18. маја 2019]. Нови Сад: Матица српска, 312–326.

- Велимировић, Николај. Дивље трње око питоме руже. *Српски културни образац*. Приредиле Слађана Илић и Јана Алексић. Београд: Завод за проучавање културног развитка, 2022, 211–212.
- Видовић, Жарко. Завет – изворно начело европске историје. Никола Тасић, Веселин Ђуретић (ур.). *Косовска бијка 1389. јодине и њене њоследице: међународни симпозијум*, Химелстир, 1989. Београд: Српска академија наука и уметности, 1991, 167–182.
- Делић, Јован. Поље између два неба: О циклусу прјесама „Косово поље” Васка Попе. *Лейхойис Мајице српске* 510/ 1–2 (јул–август 2022), 128–134.
- Делић, Јован. Кос црноризак: О функцији и значењу коса у циклусу „Косово поље” Васка Попе. *Лейхойис Мајице српске* 510/ 1–2 (јул–август 2022), 135–140.
- Јеротић, Владета. *Дарови наших рођака II*. Београд: Просвета, 1993.
- Јовановић, Александар. Синтаксичка синонимија и семантичка отвореност (Циклус „Вучја земља” Васка Попе). Новица Петковић (ур.). *Поезија Васка Поје: зборник радова*. Београд – Вршац: Институт за књижевност и уметност – Друштво Вршац лепа варош, 1997, 189–205.
- Кашанин, Милан. *Судбине и људи: Ојледи о српским њисцима*. Изабрана дела. Пета књига. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2004.
- Ковић, Милош. Косовски завет и национални идентитет Срба. *Српски културни образац*. Приредиле Слађана Илић и Јана Алексић. Београд: Завод за проучавање културног развитка, 2022, 45–81.
- Лалић, Иван В. О поезији Васка Попе. *О њоезији: Крићика и дело. О њоезији дванаест њесника*. Остали есеји и разговори. Дела Ивана В. Лалића. Четврти том. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1997, 103–118.
- Микић, Радивоје. Жанровски цитати у поезији Васка Попе. Новица Петковић (ур.). *Поезија Васка Поје: зборник радова*. Београд – Вршац: Институт за књижевност и уметност – Друштво Вршац лепа варош, 1997, 117–141.
- Петковић, Новица. Увод у тумачење Попине поетике. Новица Петковић (ур.). *Поезија Васка Поје: зборник радова*. Београд – Вршац: Институт за књижевност и уметност – Друштво Вршац лепа варош, 1997, 13–48.
- Петров, Александар. Васко Попа и неућутна поезија српских „стarih златокрилих химнографа”. *Канон: српски њесници XX века*. Београд: Службени гласник, 2008, 175–210.
- Поповић, Миодраг. *Познице: мемоарски есеји*. Београд: Просвета, 1999.
- Поповић, Тања. Поетика хијазма. Новица Петковић (ур.). *Поезија Васка Поје: зборник радова*. Београд – Вршац: Институт за књижевност и уметност – Друштво Вршац лепа варош, 1997, 81–97.
- Раденковић, Љубинко. Вучја тема у поезији Васка Попе. Новица Петковић (ур.). *Поезија Васка Поје: зборник радова*. Београд – Вршац: Институт за књижевност и уметност – Друштво Вршац лепа варош, 1997, 179–187.
- Радисављевић Ћипаризовић, Драгана, Драган Тодоровић. Ходочашћа, култна места и верски туризам у дискусијама (предговор). Драгана Радисављевић Ћипаризовић, Драган Тодоровић. *Ходочашћа између свейој и свейовној*. Ниш: Јунир, 2011, 5–7.

- РАДУЛОВИЋ, Марко. *Српско-византијско наслеђе у српском послерајном модернизму* (Васко Попа, Миодраг Павловић, Љубомир Симовић, Иван В. Лалић). Београд: Институт за књижевност и уметност, 2017.
- РАДУЛОВИЋ, Милан. *Српски културни образац и српска књижевност*. Фоча – Београд: Православни богословски факултет Светог Василија Острошког – Институт за књижевност и уметност, 2015.
- САМАРЦИЈА, Снежана. „Трагом једне понорнице...” (Симболи поезије Васка Попе и усмена традиција). Новица Петковић (ур.). *Поезија Васка Поје: зборник радова*. Београд – Вршац: Институт за књижевност и уметност – Друштво Вршац лепа варош, 1997, 159–177.
- ТРИФУНОВИЋ, Ђорђе. Понешто од сећања уз старе фотографије. *Поезија: часопис за поезију и теорију поезије*, 15 (2001), 9–23.
- ХАМОВИЋ, Драган. Васко Попа: Вук загонетач из усправне земље. *Пућ ка усправној земљи: Модерна српска поезија и њена културна самосвесћ*. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2016, 221–240.
- ШИЈАКОВИЋ, Богољуб. *Присућности трансценденције: хеленство, хришћанство, филозофија историје*. Београд: Православни богословски факултет – Службени гласник, 2013.

*

- SMITH, Anthony D. *Chosen Peoples: Sacred Sources of National Identity*. Oxford. 2003.
- SMITH, Anthony D. *The Cultural Foundations of Nationalism: Hierarchy, Covenant and Republic*. Oxford. 2008.
- SMITH, Anthony D. *Ethno-symbolism and Nationalism: A Cultural Approach*. London and New York. 2009.

Jana M. Aleksić

SERBIAN CULTURAL PATTERN IN VASKO POPA'S POETRY POETIC BOOKS STRAIGHT EARTH AND WOLF'S SALT

Summary

In the work of the poetic books *Straight Earth* (1972) and *Wolf's Salt* (1975) by Vasko Popa, we explore as a poetic-symbolic synthesis of what we feel and consider to be the essence of a historical community, which in our case is the Serbian cultural pattern. Therefore, our analytical attention is directed towards mythopoetic narratives that the poet conceptualizes through the culture of memory. The cultural elements of these narratives are the Serbian cultural space from Saint Andrew to Hilandar, a fusion and intertwining of pre-Christian (pagan, Old Slavic), Christian medieval, churchly, and modernist lines, reflecting reminiscences of a golden age or golden past. By examining the mythopoetic disposition of *Straight*

Earth in cycles, we find that, according to Popa's poetic projection, at the core of the Serbian cultural pattern, based on memory, lie the vows of Saint Sava and Kosovo. The lyrical biography of Saint Sava as a cultural and spiritual envoy and the initiator of the vow is shaped both according to Christian and mythological-folklore foundations, while the vow as a cultural model is reconfigured in the cycle *Kosovo Field*, and suffering and sacrifice as constituents of the vow are inversely presented in the cycle *Čele-Kula*. Popa elaborates on his cultural and mythopoetic constructs in the book *Wolf's Salt* through synchronization and intertwining of elements from the pre-Christian and Christian phases. By mapping the martyr character of his people's history in *Straight Earth* and *Wolf's Salt*, Popa supports the Serbian cultural pattern whose content, comprising the vows of Saint Sava and Kosovo, is underpinned by the forgotten vow of the limping wolf, as a paradigm of primal, universal humanity. These poetic books offer a mythopoetic interpretation of historical sequences that is both personal and collective, as well as an indication of the change in the ontological constitution of people in these areas, which is an implicit signal of fulfilling the vow.

Јана М. Алексић
Институт за књижевност и уметност
Краља Милана 2, Београд
tiamataleksic@gmail.com

ПОЕТСКИ СВЕТОВИ ВАСКА ПОПЕ
Тематски зборник

Издавач
МАТИЦА СРПСКА

За издавача
Проф. др Драган Станић,
председник Матице српске

Службени сарадник Одељења
мср Милена Кулић

Лектор
Татјана Дринић

Коректор
Мср Милена Кулић

Рецензент сачинила
Мср Милена Кулић

Технички уредник
Вукица Туцаков

Прелом
Владимир Ватић, ГРАФИТ, Петроварадин

Штампа
САЈНОС, Нови Сад

Тираж
300

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

821.163.41-14.09 Рора V.

НАУЧНИ скуп Поетски светови Васка Попе (2022 ; Нови Сад)

Поетски светови Васка Попе : тематски зборник [са научног скупа одржаног у Матици српској 18. новембра 2022. године] / уредник Јован Делић. - Нови Сад : Матица српска, 2024 (Нови Сад : Сајнос). - 398 стр. : слика В. Попе ; 24 cm

Податак о манифестацији преузет с прелим. стр. - Тираж 300. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад. - Резиме на енгл. језику уз сваки рад. - Регистар.

ISBN 978-86-7946-470-5

а) Попа, Васко (1922-1991) - Поезија

COBISS.SR-ID 144177417